

CÀNONS EN CONSTRUCCIÓ: LITERATURA CATALANA, EUROPEA O MUNDIAL?

En una poca de multiculturalisme i producció cultural exorbitant el concepte tradicional de cànon és superat per noves realitats (la immigració i la literatura digital).

Lluny del món anglosaxó hi ha altres debats entorn del cànon, que tenen a veure amb la consciència que després del 1945 ja no vivim en un món petit, local i aïllat, sinó en un altre d'immens, global i interconnectat.

Enric Bou
Brown University

Vivim en una època de multiculturalisme, d'identitats projectades de maneres diferents i de producció cultural de dimensions exorbitants. El camp de la literatura, com és natural, es transforma contínuament i és ple de noves propostes i enfocaments per relacionar-la amb el moment cultural contemporani. Això ha provocat que s'hagin desenvolupat noves disciplines, com ara els estudis culturals, o també l'aparició de preocupacions per la identitat, la globalització i el multiculturalisme. El concepte tradicional de cànon que a les mans de Harold Bloom va fer tant de soroll (i de mal) en terres de Catalunya fa pocs anys, és a hores d'ara superat per noves realitats (la immigració i la literatura digital, per exemple), que ens obliguen a pensar en termes d'un món extingit. El món d'ahir. Té encara sentit la lectura? Quin és el sentit de la literatura en un món postindustrial i digital? Els antics vivien en un món oral en el qual la memòria era l'instrument essencial per a la transmissió de coneixements i de la ficció, la poesia. Els papirs, les inscripcions en pedra, eren només per a una elit. Gutenberg ens va donar els mitjans per transformar l'experiència de la lectura i la difusió del coneixement en un món de paper i d'infinat d'edicions, de públic lector creixent. La lectura —saber llegir— es va imposar com una necessitat de qualsevol persona civilitzada. L'escolarització va contribuir al fenomen. A finals del segle XX s'ha produït la darrera, com sabem mai definitiva, transformació. McLuhan ho havia anunciat sense saber exactament de què parlava. Però déu n'hi do com va afinar la punteria, ja que expressions com «el medi és el missatge», «la galàxia Gutenberg» o «el veïnatge universal» han passat a formar part del llenguatge del comú. I de la nostra realitat quotidiana. Actualment podem llegir a qualsevol lloc combinant les tres tecnologies: en un paper (o paper) manuscrit, en un llibre imprès, en la pantalla d'un ordinador o en un llibre electrònic (Ipad, Kindle, etc.). Però què s'ha de llegir? Han canviat els mecanismes per establir les categories dels llibres que compten, els imprescindibles? Quins són, en el segle XXI, els elements que serveixen per definir les literatures nacionals? Es pot parlar d'una literatura nacional al marge de les relacions amb una literatura mundial? I com sempre retorna la vella qüestió: «Què és literatura?».

En una discussió sobre el cànon intervenen qüestions de crítica, de didàctica i d'indústria editorial: les històries de la literatura, la tasca dels crítics (a la premsa a través dels llibres i ara els blogs), les llistes de llibres de lectura (obligatòria) a l'ensenyament mitjà i superior, i les col·leccions editorials (els

cent millors llibres, les seleccions de clàssics, les antologies). Aquests tres elements essencials són matisats per altres de més aleatoris com pot ser la traducció com a manera i mesura de la relació amb altres literatures. En definitiva, són qüestions relacionades amb el poder: de decidir quins llibres o autors promocionar i publicar. Són decisions que vénen condicionades per una tradició d'estudi: la crítica i la història de la literatura; i per un mercat. Cadascun d'aquests grups opera amb criteris diferents i sovint mútuament exclusius. Ben sovint els èxits de venda tenen poc a veure amb la idea de qualitat (o literarietat) en un moment històric determinat. Alguns dels autors amb més alta consideració crítica poden ser els menys populars i llegits d'una determinada tradició. Giorgio Manganelli en italià, Juan Benet en espanyol, o Carles Riba en català, foren bons exemples d'aquesta paradoxa. Hi ha alguns problemes molt obvis. El cànon serveix per establir una identitat nacional i lingüística i està lligat a polítiques culturals. En primer lloc un cànon hauria de ser «estètic». Obres d'una gran bellesa (segons el criteri estètic del moment en el qual es fa la tria, o la perspectiva ideològica que s'adopta) que modifiquen la manera de llegir i escriure, que són representatives del món (i d'un món) en un moment determinat. Intervenien en el debat raons contextuais i extraestètiques, fins i tot ètniques. La florida dels estudis postcolonials pot ser interpretat com una reacció de les veus marginades de l'antic imperi britànic («L'imperi contraataca», a la manera de Georges Lucas), però també com una maniobra calculada d'extinció i neutralització de l'interès per l'anomenada literatura del *boom* llatinoamericà (el que es va «inventar» Carlos Barral), que tant d'èxit havia tingut fins als anys vuitanta del segle xx.

Les discussions sobre el cànon, les guerres dels cànons, han tingut molt d'impacte en el món anglosaxó. En anglès es produeix una homofonia entre els mots cànon i canó. Aquest fet ha provocat jocs de paraules a propòsit de la guerra dels cànons que s'ha desfermat als EUA en els últims anys, una guerra que té molt a veure amb la crisi institucional i de destí que es viu a la capital de l'imperi, i que adopta una perspectiva més dramàtica en atansar-se a les nostres trinxeres. Tothom —polítics, crítics, lectors— s'atreveix a opinar sobre literatura i per a molts la literatura s'associa amb els fonaments d'una cultura gutenberiana que fa temps és atacada pels partidaris de l'audiovisual. Per això grups de neofonamentalistes pretenien d'afermar-ne els valors eternals. Com a reflex d'aquest ambient «bèl·lic» Henry Louis

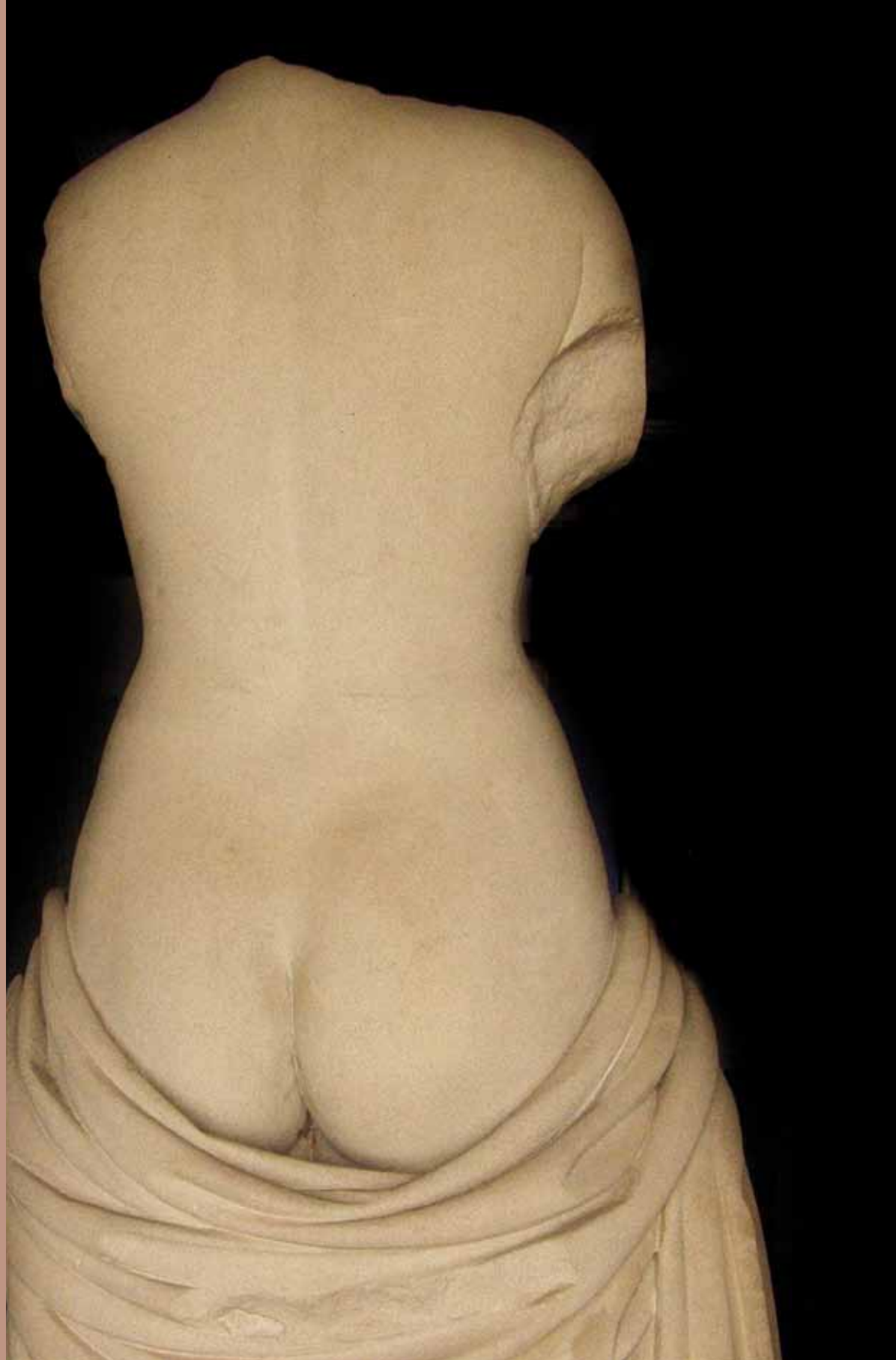
Quins són, en el segle XXI, els elements que serveixen per definir les literatures nacionals? Es pot parlar d'una literatura nacional al marge de les relacions amb una literatura mundial?

Gates, un dels especialistes més coneguts en estudis africans, va titular un dels seus llibres *On some loose canons. Notes on the Cultural Wars* [Sobre alguns canons/cànons descontrolats. Notes sobre les guerres culturals] (1992). En el llibre Gates opinava que un dels problemes més aguts a la fi del segle xx era el de les diferències ètniques, que es combinava amb problemes subsidiaris com la raça, el gènere i la classe. Aquesta amenaça de canvi, molt més que no pas la por de l'audiovisual, és la que va situar en peu de guerra crítics com Harold Bloom.

La publicació del llibre de Bloom, *The Western Canon* [1994] fou part d'una declaració de guerra en un ambient de declivi d'un país. Hi havia interessos econòmics —editorials— en joc, i interessos de prestigi «nacional» o de grup: la cultura del primer món (en anglès) enfrontada amb les de la resta del planeta. El cas de Harold Bloom no és exactament el d'un ésser d'una altra galàxia, hi ha molts casos com el seu ben a prop nostre. En el nostre àmbit ha estat molt normal durant molt de temps reivindicar una idea de literatura heretada directament de Manuel Milà i Fontanals o de Marcelino Menéndez y Pelayo: una literatura feta de «grans llibres», amb un component de perfecció (estètica, moral, etc.), que ens ha d'ensenyar grans veritats, uns textos que havien de produir un plaer estètic a tothom, sense distinció de classes, edat, estat, sexe o condició. O bé el recurs a la llista de llibres, tal com fou promocionada per la filologia vuitcentista i que ha perdurat en alguns països fins fa quatre dies, que justificaven la tria segons la possibilitat de demostrar una *Volksgeist* o un episodi de la lluita de classes.

Amb tot, cal reconèixer que el llibre de Bloom era espectacular per moltes raons. Escrit per un crític brillant, polèmic, traïdor envers antigues amistats (vegeu el que diu a propòsit dels seus antics col·legues partidaris de la desconstrucció), té el punt necessari de contradiccions per fer-lo entranyable i odiós, punyent i menyspreable. La resposta de Bloom era brillant i contundent: una elegia (que s'assemblava més a una apologia) amb llistes a l'estil dels èxits de vendes de música rock d'algunes emissores de ràdio, que poden «salvar» la civilització occidental. Ell mateix considerava aquest cànon occidental com una espècie de «*survivor's list*» [llista de supervivència]. Tenia per a ell un caràcter autobiogràfic, de memòria de lectures: «Entenc que la meua memòria literària s'ha refiat del Cànon com un sistema de recordar», ja que la seva funció és «recordar i ordenar tota una vida de lectures.» Bloom va fabricar la llista a partir de nocions com la sublimitat o el caràcter representatiu

En el nostre àmbit ha estat molt normal durant molt de temps reivindicar una idea de literatura heretada directament de Manuel Milà i Fontanals o de Marcelino Menéndez y Pelayo: una literatura feta de «grans llibres», amb un component de perfecció que ens ha d'ensenyar grans veritats.

dels autors triats. El criteri bàsic per declarar una obra com canònica era l'estranyesa, la singularitat: un mode d'originalitat que o bé no pot ser assimilat o que ens assimila a nosaltres i ja no ho veiem com una cosa estranya. Per a ell, Shakespeare és el centre d'aquest cànon. Opinió ben lícita per a un lector en llengua anglesa, però ben discutible per als lectors d'altres llengües. Un dels ressenyadors del llibre de Bloom va escriure que el gust de Bloom vacil·lava entre el grotesc i el sublim i que era la més subjectiva i poc tradicional defensa de la tradició que mai no s'havia escrit.

Bloom va fer una altra operació molt precisa de denúncia, ja que identificava els seus enemics, el que ell anomenava l'«Escola del Ressentiment». Aquesta escola correspon als corrents més actius de la crítica literària i la divideix en sis branques: feministes, lacanians, «New Historicists», desconstruccionistes, semiòlegs. Però ell es quedava en els marges (o, millor dit, en el centre!), com un innocent crític virginal. Com va indicar José M. Pozuelo Yvancos, Bloom defensava una concepció estàtica i immobilista del cànon, la qual cosa representava una impossibilitat: «la argumentación teórica que la precede y justifica es sintomática de una de las posiciones del debate y de como su radicalidad ha llevado al surgimiento de un cierto neo-fundamentalismo teórico que postula recuperar la idea de unos universales estéticos y antropológicos, fundamentos de la canonicidad.» El problema és que Bloom amagava les seves cartes i no reconeixia que s'inscrivía en una polèmica molt viva als EUA, a propòsit de la necessitat d'integrar altres grups culturals en una societat com la d'aquell país, que vol ser multiracial. Perquè el cànon, com ens ensenyaren els formalistes russos i alguns dels seus hereus més notables, els defensors de la teoria del Polisistema o els partidaris del New Paradigm comparatista és, per definició, un fenomen dins el sistema literari en canvi constant i que varia segons la perspectiva que adoptem: des del centre o la perifèria, des una posició d'alta o baixa cultura. Entre el present i el passat, obrint portes cap al futur. Per això és oportuna la proposta de Pozuelo: «toda consideración sobre un esquema canónico lo es en momentos socio-históricos concretos y en contextos determinados: se configuraría así una teoría de los cánones, en plural, que han actuado en diferentes etapas de la formación del concepto mismo de literatura y de su propia evolución.» Aquesta remarca és important. El cànon és subjectiu i canviant, mai etern i invariable. I s'adapta als temps i a les tecnologies. I a les ideologies.

El cas del món anglosaxó és, des d'una perspectiva catalana, poc interessant. Perquè correspon a una cultura en posició de control en crisi, en davallada, però que encara conserva tots els tics imperialistes de construcció del domini. Si es compara el nombre de traduccions a l'anglès amb les que fan a l'alemany, francès i italià (espanyol i català), les xifres són espatzidores. La presència de la literatura no anglesa en les llistes de clàssic «mundials» generades a Londres o Nova York, o no cal dir les novetats literàries no angleses en el mercat anglosaxó és ridícula. Potser perquè consideren que llegir Salman Rushdie és ja llegir un autor en traducció d'un altre món, d'una altra cultura, i això ja és prou forà. No cal fer més esforços d'atansament a l'altre. Aquesta actitud es reflecteix en col·leccions com «Great Books of the Western World»—un precedent de la de Bloom—que es va publicar el 1952 als EUA impulsada per l'Enciclopèdia Britànica. Allí es proposava un cànon occidental reduït a 54 volums. Només el teatre de Shakespeare n'ocupava un parell. La crítica que se li va fer a partir del 1960 era molt fàcil: tots els autors eren homes blancs morts (i que escrivien majoritàriament en anglès, podem afegir). Feministes i negres s'hi van rabejar. Això ens recorda fins a quin punt aquestes llistes són fruit d'un compromís, que provoquen poques unanimitats i tensions, a causa de les implicacions ideològiques i estètiques que hi ha al darrere de qualsevol tria de noms i obres que es faci.

Com he indicat abans, la crítica literària i la història de la literatura són els mecanismes a través dels quals s'emeten opinions que són el fonament dels cànons. En el cas de les principals literatures europees, amb ben poques variants, disposem d'uns instruments acadèmics reconeguts. Podem distingir entres uns projectes més tradicionals, que presenten un desplegament d'obres i autors, períodes i moviments. Sobre la literatura alemanya és útil el projecte dirigit per Helmut de Boor i Richard Newald *Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart* en dotze volums, el qual cobreix exhaustivament tota la literatura en llengua alemanya. En francès hi ha dues sèries de llibres, pensades per al batxillerat, però que tenen també sortida fora de l'àmbit escolar: els sis volums de Lagarde i Michard, *Collection littéraire. Les grands auteurs français du programme*, o els més moderns d'Henri Mitterand, *Littérature. Textes et documents*. *La Histoire de la France littéraire* dirigida per Michel Prigent pretén descobrir una trama única i variada: la continuïtat

En general la gran renovació en els cànons de la literatura dels nostres veïns europeus ha estat, a causa dels efectes post 68, el reconeixement del paper de la dona en la societat, el d'altres minories (immigrants, homosexuals), i la renovació dels vells models: homes blancs morts.

que hi ha entre els orígens clàssics grecollatins i la literatura contemporània francesa. Un segon grup de projectes són més innovadors no tenen pretensions d'exhaustivitat o parteixen d'un enfocament que té en compte desenvolupaments recents en teoria de la literatura. Destaquen volums com els de Denis Hollier, *A New History of French Literature*. Són 164 assaigs breus de crítics diferents que escriuen sobre obres, anys clau, aspectes temàtics, en una visió calidoscòpica de gran atractiu, presentant una visió de la literatura francesa entre 842 i 1989. O el de David Wellbery sobre literatura alemanya, *A New History of German Literature*. Els 200 articles que el componen tracten d'aspectes molt diversos de la literatura alemanya: obres literàries, aspectes biogràfics d'un autor, moments històrics, composicions musicals, innovacions tecnològiques, estrenes teatrals o cinematogràfiques. Els volums dirigits per Alberto Asor Rosa, *Letteratura italiana, storia e geografia* són esforços molt concrets de precisar una tradició cultural rica i complexa com la italiana. El volum dedicat a les obres, *Letteratura italiana: Le opere* proporciona textos extensos sobre 137 llibres (el «cànon») amb anàlisi de l'argument, la història del text, temes, consideració crítica i bibliografia; en el volum *Letteratura italiana: dizionario delle opere* inclou una anàlisi més sintètica de 2.250 obres.

És fora del món anglosaxó i lluny de les seves guerres particulars on detectem altres debats entorn del cànon, potser més productius, perquè tenen a veure amb la consciència que després del 1945 ja no vivim en un món petit, local i aïllat, sinó en un altre d'immens, global i interconnectat. En general la gran renovació en els cànons de la literatura dels nostres veïns europeus ha estat, a causa dels efectes post 68, el reconeixement del paper de la dona en la societat, i d'altres minories (immigrants, homosexuals), i la renovació dels vells models: homes blancs morts. També la vindicació del paper que cal concedir a les veus marginals (sic) que sorgeixen en

les fallides dels imperis. Des d'Europa han sorgit algunes propostes amb caràcter més inclusiu, les quals qüestionen la supremacia d'una cultura o una llengua i s'interessen pel diàleg i la confluència de propostes literàries diferents. Els hereus de la gran escola de romanistes alemanys (E. R. Curtius, Erich Auerbach, Leo Spitzer) van apuntar una «Philologie der Weltliteratur», com una mena de sortida a l'excés hipernacionalista al qual s'havia abocat el seu país abans del 1945. Aprofitant la crida de Goethe que, bo i reconeixent el concepte de Herder de *Volksgeist*, únic per a cada comunitat nacional, reconeixia la necessitat d'una literatura mundial. Aquesta es fonamentava en una oposició, «arcaica i profètica», entre l'arrelament a la història i la història en construcció, entenent la literatura del món futur com una negativitat ambigua, irreductible a qualsevol síntesi dialèctica. Com va resumir Claudio Magris, Goethe apuntava una fragmentarietat heterogènia i inconciliable. De fet Auerbach preconitzava una literatura del món, universal, oposada a una de local, nacional. En aquesta idea de literatura mundial, les nocions de centre o passat, de tradició o cànon, són molt més relatives, ja que depenen molt més clarament de criteris estètics o de posicions de poder.

La literatura mundial no és només la suma de totes les literatures publicades un dia qualsevol en el món, sinó el conjunt dels problemes que provoquen la confrontació i els intercanvis entre elles. En un món global i multicultural no podem pensar en termes d'una sola cultura i llengua, d'una nació, sinó que cal reflectir el contingut de les biblioteques de la gent amb un mínim de cultura: el caos de llengües, autors, períodes. La literatura reflecteix un món i en proposa un altre. Els llibres són llegits en llocs diferents i creen una cartografia de centres i perifèries sempre en moviment. En aquest enfocament de caràcter mundial, Pascale Casanova va proposar fa pocs anys el concepte de la «república mundial de les lletres», en la qual destacava el paper central de l'espai i el temps. L'espai entès com un meridià de Greenwich que marca una «centralitat», en la qual triomfen les llengües majoritàries, l'anglès i en menor mesura el francès o l'alemany, potser l'italià. I l'espanyol sempre bandejat. Un cas extraordinari és el de Roberto Bolaño, qui, al marge de les seves virtuts com a escriptor, va començar a existir el dia que un editor anglosaxó va decidir de traduir-lo i, completament extrapolat del món del qual prové, s'ha convertit en l'escriptor anglosaxó del segle XXI: «an exemplary literary rebel» en opinió de l'influent *The New York Review of Books*. El temps entès com a únic productor

del valor literari, és el que fonamenta la desigualtat en el món literari a partir de factors com l'antiguitat, els recursos, la literarietat. La combinació de les dues variables provoca una atenció als escriptors «excèntrics», valorats en funció de la seva condició de revoltats i de creadors de formes noves: Kafka, Joyce, Faulkner, Beckett, a més d'Arno Schmidt, Màrio de Andrade, Ibsen, Kateb Yacine, Ramuz, Michaux, Cioran, Naipaul, Juan Benet, Danilo Kis, Ngugi wa Thiong'o. Un altre projecte destacable és el de Franco Moretti, *Il Romanzo*, en el qual un grup d'especialistes mundials analitza la novel·la com a forma, amb anàlisis històriques o formals, resseguint com el gènere ha transformat l'ésser humà i la seva percepció de la realitat.

Catalunya havia tingut una sòlida tradició editorial, però entrà en crisi després del 1990. I una de les víctimes més importants han estat els projectes a llarg termini que no produeixen un benefici econòmic immediat. En una època en la qual el director literari ha estudiat un màster de direcció d'empreses més que no pas de filologia o literatura comparada, els efectes en la qualitat del mercat editorial són obvis. Parlant del cànon, una mesura important de la salut d'una cultura ens la dona els llibres que es publiquen que són apostes en valors de llarga durada. Un indicador immillorable són les col·leccions d'obres completes. Als països civilitzats, la qualitat d'aquestes col·leccions és una mesura indestruïble de la consciència de país i de les dimensions del projecte cultural col·lectiu: el compromís amb el futur i la consciència respecte del passat. Són col·leccions de gran prestigi, però de menor rendiment econòmic a curt termini. A Itàlia es publiquen des del 1969 *I Meridiani* de l'Editorial Mondadori, edicions elegants, amb alguns volums notables com els dedicats a l'edició bilingüe de la poesia completa de Goethe, Hölderlin, o *Sein und Zeit* de Heidegger, a més, òbviament, dels autors fonamentals de la literatura italiana. Des del 1981 es publica en alemany la *Deutscher Klassiker Verlag*. La col·lecció conté més de 40 volums d'obres de Goethe o 12 de Schiller, a més d'autors com Herder, Kleist, i Büchner, o de filòsofs com Kant, Schleiermacher i Fichte. Als EUA hi ha des del 1982 una col·lecció equivalent, *The Library of America*. Oh gran paradoxa! En el país partidari de la supressió de l'estat, pioner de la lliure empresa, on la privatització i el capitalisme salvatge són el pa que s'hi dona, dues institucions com *National Endowment for the Humanities* i la *Ford Foundation* s'han associat per crear una editorial «non-profit» (sense beneficis).

La literatura mundial no és només la suma de totes les literatures publicades un dia qualsevol en el món, sinó el conjunt dels problemes que provoquen la confrontació i els intercanvis entre elles.

Catalunya havia tingut una sòlida tradició editorial, però entrà en crisi després del 1990. I una de les víctimes més importants han estat els projectes a llarg termini que no produeixen un benefici econòmic immediat.

El model, encara no superat, de totes aquestes col·leccions és el que van crear els francesos: la *Bibliothèque de la Pléiade* de l'Editorial Gallimard. Des del 1931 ha publicat més de 500 volums i ha establert uns criteris imitats per molts: l'ús del paper bíblia; establir el text amb criteri filològic; proporcionar ajuts al lector com ara una bona introducció, o les abundants notes textuais i informatives al final del volum, que són per aclarir i ajudar en la lectura dels textos; l'atenció a la literatura nacional i mundial. En el cas de La Pléiade hi ha una atenció constant a les novetats en el coneixement crític i textual dels autors. Ho demostren les diverses edicions ampliades dels diaris d'André Gide, la *Recherche* de Marcel Proust, o dels *Essais* de Montaigne.

En espanyol Jaime Salinas va intentar el 1988 posar en marxa un projecte molt ambiciós a partir de la venerable Editorial Aguilar. Fou aturat en sec pels nous models econòmics de direcció editorial. S'han publicat fragments del projecte en algunes editorials (Siruela, Espasa Calpe, «Colección Aurea» de Cátedra). En català, l'Editorial Selecta va publicar un parell de col·leccions, l'«Excelsior» i la «Biblioteca Perenne», que fins al 1970 van suplir prou dignament un buit. Després Edicions 62 ha promogut alguns projectes com el darrer coordinat per Jordi Cornudella, de «Clàssics Catalans». Les obres incompletes (de les catedrals i les literàries) es paguen amb hipoteques amb taxes d'interès altíssimes. Són un desastre col·lectiu. I una penyora per al futur.

Vivim en un món nou. Un món en el qual la literatura, la idea que en teníem fins fa només vint anys ha canviat de manera molt ràpida. El món editorial, el món dels lectors ha canviat de manera radical en ben poc temps. Buscar un llibre publicat fa més de tres anys pot ser més difícil que buscar aigua al desert. El patrimoni cultural és a (algunes) biblioteques i els editors es queixen (presenten plets) contra empreses com Google que vol salvar (i viure de) l'antic fons editorial. El futur del llibre no passa per aquest model sinó que serà en gran part digital. Com deia l'economista austríac Schumpeter el capitalisme es fonamenta en la «creació destructiva». Les noves tecnologies no demanen permís a les burocràcies governamentals, o als mamuts editorials, sinó que ataquen sense avisar, revolucionant en poquíssim temps un mitjà obsolet.

És obvi que vivim en un món canviant. És obvi que la pressió de l'audiovisual, de l'apassionant teleporqueria, els esports omnipresents, etc, etc., planten la cara i són una competència

Un dels grans reptes utòpics que pot tenir una discussió en clau europea i des de la perspectiva d'una literatura minoritària com la catalana, és la possible definició d'un concepte de literatura europea. És una realitat, una proposta ideològica o tan sols una utopia?

Els joves llegeixen, es passen la vida enganxats a alguna mena d'aparell digital i han desenvolupat de manera diferent, en alguns aspectes molt millor que nosaltres, les operacions de llegir i escriure.

diffícilment menyspreable. Les invitacions a no llegir són urgents i radicals. De tota manera hi ha dades diferents que potser no obren les portes a l'optimisme exaltat, però sí que presenten visions alternatives. Seguint la teoria de la creació destructiva, potser cal que ens adonem del fet que està canviant la manera de llegir i pot quedar sota el radar de les enquestes dades d'aquest món en permutació. Els joves llegeixen, es passen la vida enganxats a alguna mena d'aparell digital i han desenvolupat de manera diferent, en alguns aspectes molt millor que nosaltres, les operacions de llegir i escriure. Els mitjans digitals han facilitat el sorgiment d'una mena d'«escriptors». Amb l'arribada de l'imèil, Twitter, Facebook, els xats, tot ha canviat radicalment. L'escriptura de cartes que havia pràcticament desaparegut ha estat recuperada, en un estil del tot nou, per alguns d'aquests programes. De tota manera hi ha una qüestió pendent: la distinció entre alta i baixa cultura. És encara molt diferent llegir els missatges dels amics, molts dels blocs que es publiquen a Internet, que llegir el *Tirant lo Blanc*, Carner, Gimferrer o Monzó. El nivell d'intimitat i immediatesa suscitat per la lectura dels primers conviu amb la dels segons, però és d'efecte diferent. Llegir literatura ens permet desenvolupar la imaginació, viure altres vides, temps i països. Llegir ens desperta la capacitat d'interpretació i de respondre críticament al nostre entorn. Llegir augmenta la nostra capacitat de perspicàcia d'intuïció. Això es pot aconseguir amb un equilibri entre els èxits internacionals i la tradició local, entre els mestres forans i els savis locals.

Una literatura com la catalana, en una primera tria, es mira el melic per establir una nòmina d'autors de vàlua, per tot seguit apuntar cap a una equivalència europea i mundial. Reprenent la metàfora armamentista té també un sentit, prop de les nostres trinxeres de les guerres culturals, perquè ja fou utilitzat per Don Miguel de Unamuno per referir-se a les diferències entre ambdues cultures i, en especial, per atacar el cor del problema: per què vol un català expressar-se en català quan ho pot fer en espanyol i arribar així a un públic molt més ampli. Aquesta

qüestió és part del «dolor» que acompanya(va) la tasca de l'escriptor català: en quina llengua vol escriure? Català, francès, espanyol? No és una decisió fàcil. Pérez Galdós criticà Narcís Oller per la seva insistència a continuar escrivint en català i perdre un públic més ampli en espanyol. Qüestions de mercat. Unamuno preguntà mig en broma al seu amic Joan Maragall com era possible que en lloc d'utilitzar un «màuser» (la llengua espanyola) utilitzés per defensar-se una trista «espingarda» (la llengua catalana). Eugeni d'Ors escriví una de les seves respostes més agudes: «Té raó l'Unamuno: per a arma del seu imperialisme, el castellà és un màuser. Mes per a altres guerres hi ha, i corren, i valen pel món, altres màusers més màusers que la llengua castellana, *n'est-ce-pas, my dear?*». Les imatges bèl·liques eren oportunes perquè manifestaven una estranyesa per part d'intel·lectuals de pes d'un sistema central, en situació de domini, que no podien entendre que es deixessin escapar una possibilitat de triomfar en llegua espanyola i de situar-se al cor del cànon d'una cultura majoritària. La presentació que es fa de vegades de Maragall, des d'una perspectiva espanyola—el representant del 98 a les comarques de llevant.

Un dels grans reptes utòpics que pot tenir una discussió en clau europea i des de la perspectiva d'una literatura minoritària com la catalana, és la possible definició d'un concepte de literatura europea. És una realitat, una proposta ideològica o tan sols una utopia? Podria ser un element important de la identitat cultural europea, un projecte com sabem encara en construcció, però que podria sorgir de la constel·lació de les diverses literatures nacionals. Així mateix, és necessari un debat sobre les polítiques educatives i la didàctica de la literatura. Perquè el sistema d'educació nacional imposa un cànon literari que és molt supeditat als programes i a les maneres d'ensenyar la literatura. Un país amb un projecte de futur utilitza els instruments del cànon (crítics, editorials, pedagògics) per votar amb força en un projecte de literatura europea, que sigui part d'una literatura mundial. El cànon, el nou cànon, s'haurà de constituir a partir dels difícils equilibris i negociacions entre la crítica, el sistema educatiu i la indústria editorial. En els últims vint anys s'han fet molts esforços per presentar una proposta de cànon, des de la crítica i la història de la literatura amb iniciatives com la *Història de la literatura catalana* d'Editorial Ariel o el *Panorama crític de la literatura catalana* de Vicens Vives. Amb totes les mancances retards i crítiques que són del cas, és una manera d'equiparar-se a les cultures dels altres països europeus. El sis-

tema educatiu dels nostres veïns —com el nostre— està en crisi i hi ha una gran desorientació pel que fa al paper que cal concedir a la literatura: què i com ensenyar. Però tenen uns projectes editorials en marxa que, per dimensió i continuïtat, són d'alt nivell i els situa en una posició d'avantatge per definir-se i votar en un hipotètic referèndum sobre què és la literatura europea. *

Bibliografia

- ALTER, Robert. *Canon and Creativity*. New Haven: Yale U.P., 2000.
- ASOR ROSA, Alberto (ed.) *Letteratura italiana : dizionario delle opere*. 2 vol. Torino: Einaudi, 1999-2000.
- ASOR ROSA, Alberto (ed.) *Letteratura italiana, storia e geografia*. 4 vol. Torino: Einaudi, 1987.
- ASOR ROSA, Alberto (ed.) *Letteratura italiana: Le opere*. Torino: Einaudi, 1992-1996.
- ASOR ROSA, Alberto. *Letteratura italiana del Novecento*. Bilancio di un secolo. Torino: Einaudi, 2000.
- ASOR ROSA, Alberto. *Storia europea della letteratura italiana*. 3 vol. Torino: Einaudi, 2009.
- BLOOM, Harold. *The Western Canon. The Books and Schools of the Ages*. New York: Riverhead Books, 1994.
- BOOR, Helmut de; NEWALD, Richard (ed.) *Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart*. 12 vol. München: Beck, 1971-1994.
- CASANOVA, Pascale. *La république mondiale des lettres*. Paris: Seuil, 1999.
- COMPAGNON, Antoine. *Le Démon de la théorie*. Paris: Seuil, 1998.
- EVEN-ZOHAR, Itamar. «Polysystem Studies.» *Poetics Today* 11.1 (1990): 1-268.
- HOLLIER, Denis (ed.) *A New History of French Literature*. Cambridge Mass.: Harvard U. P., 1989.
- LAGARDE, André; MICHARD, Laurent. *Collection littéraire. Les grands auteurs français du programme*. 6 vol. Paris: Bordas, 1997.
- LOTMAN, Iuri M. *La semiosfera*. Frónesis. Madrid: Cátedra, 1996.
- MEROLA, Nicola, ed. *Il canone letterario del Novecento italiano*. Soveria Mannelli: Rubbettino Editore, 2000.
- MIGNOLO, Walter D. «Canons A(nd) Cross-Cultural Boundaries (Or, Whose Canon Are We Talking About?)» *Poetics Today* 12.1 (1991): 1-28.
- MITTERAND, Henri (ed.) *Littérature. Textes et documents*. 5 vol. Paris: Nathan, 1988-1991.
- MORETTI, Franco, ed. *Il Romanzo*. 5 vol. Torino: Einaudi, 2001-2003.
- OLIVIERI, Ugo M. *Un canone per il terzo millennio. Testi e problemi per lo studio del Novecento tra teoria della letteratura, antropologia e storia*. Milano: Bruno Mondadori, 2001.
- POZUELO YVANCOS, José M. «El canon en la teoría literaria contemporánea.» *Eutopías* 108 (1995): 1-40.
- PRIGENT, Michel (ed.) *Histoire de la France littéraire*. 3 vols. Paris: PUF, 2006.
- TORTONESE, Paolo (ed.) *Erich Auerbach: La littérature en perspective*. Paris: Presses Sorbonne nouvelle, 2009.
- WELLBERY, David E. (ed.) *A New History of German Literature*. Cambridge, Mass.: Harvard U. P., 2005.